

GURE LURRA TA GU LURTARROK (III):

BIZIDUNAK ITXASO AUNDIAN

Bizkai osoa ta Euskalerrri osoa, aurreko idazkian esan dogun lez, itxaso aundi baten azpian egon zan 900 milloi urtean. Itxaso onek gaurko kantauri eta Lurrarte (Mediterraneo) bat egiten ebazan. Aldi luze orretan itxaspean lur emonkorrak sortu ziran, ara jausten ziran ondakiñak eraginda (sedimentatzea deritxo oneri).

Baiña irugarren aroan (era terziaria) lur onek itxaspetik urten egin eban. Zelan ori? Akitani mendiak alde batetik eta Asturi-mendiak eta ibairu-mendiak bestetik lurralde au estutu egin ebelako, barrurantz sakatu eutsuelako eta ondoren lez lurrak gora ta gora jo eban eta izurrak (mendiak) sortu ziran barruan. Orra or gure menditxuak eta bitarteetako leunune oparoak eta euren errekatxuak. Gauza ederra benetan! Bigarren aldian sortuak ziran lurrak itxaspetik urten eban gure lurraldea sortzeko. Iru alditan aztertuko dogu lur-gaiñe au: Trias-aldia, Jura-aldia eta Kreta-aldia.

Trias-aldi edo triasikoan lenengo are-lurrak agertu ziran, gero orra barrriro itxaso sartu zan eta gero kare-arriak sortu ziran. Bizkaia'k irugarren aldi baten osotu eban lurra 150 neurkiko lodiereagaz: margak edo sedimentuz sortutako aitzak, igeltzokoak (oneik Orduaa-aldean ikusten dira), ofitak (olako arrobiak, esaterako Fruniz'en eta Errigoiti'n dagoz eta suge-arri edo muzker-arri esaten jake beronen orlegiantzeko margoagaitik) ez dira mendi aundiak eta ez zorrotzak, biribillak baiño.

Sarritan ikusten doguz, batez be gaurko bide zabalen alboetan lur-azalak, estratoak alkarren gaiñean. Ara: lenen sortutako lur azala azpikoa da gero gaiñekoak, berez ezkerriek eskumara egon bear leukee baiña sarritan goitik bera dagoz, azala sortuta gero izurra sortu dalako. Diapiro esaten jako orreri eta orrelan sortu dira gain biribilla dauken eta alkarren ondoan dagozan muiñoak, bitarteetan landak eta erriak dirala. Argien agertzen diran lekuak Larrauri ta Orduña dira.

Jura-aldi edo jurasikoan itxasoa barrriro zabaldu zan lurra beeratu egin zalako. Egualdiak beroak ziran eta narratzi aundiak pozik ebiltzan. Olako lurrak Gernika'ko ibaiaren ingurukoak dira. Orduan sortu ziran kare-atx aundiak.

Kreta-aldi edo kretazikoak garrantzi aundia dauka gure lurralde onetan. Bekoa ta goikoa dagoz barruan. Beko kretaldian itxaso atzeratu egin zan eta koralez osotutako kare-atxak agertu ziran, baita burkin-meatzak be. Goiko Kretaldian ostera, Somorrostro'tik Barazar'era zabaltzen dan lurralde zabalean kare-arriak ugari agertu ziran. Orreikaz egiten dira gaur etxeak eta lenago be bai baseleizak eta abar. Kare-arritzko mendi onek toki batzuk legor biurtzen dabez esateko Anboto ta Ranero-inguruetan. Olako atxak sarritan artzuri edo mannol biurtzen dira, esaterako Ereño'n.

Ura beroa zan aldi areitan arri-barrura beste kimika-gai batzuk sartzen ziran eta ortik dira burdin-meatzak, esaterako gure lurraldeko meatzak burdin-mota asko ekarri dauskue eta kreta-aldi onetan lortuak dira.

Goiko kreta-aldian itxasoak aurrera-aldi aundi bat egin eban, iñoz izan danik aundiena, eta orduan izan zan aundie-

na gure lurraren gaiñeko itxaso. Or sortu ziran gure itxasertzetan gaur diran atxak.

Goazen kreta-aldiaren azkenera: Otz aundia etorri zan eta berotan pozik ibillitako narratzi aunditzarrak galdu egin ziran betiko. Emen osotu ziran kaiuela-arriak esaten jakenak, meiak, ingiorriaren antzekoak eta biguak. Oneik egingdako mendiak aizeak txautu ebazan eta txiki-txikiak dira. Aldi onetan aitz bat dago Larrebazterra'n baiña gaur etxe barri aundiak eginda ostendu egin dabe.

Olazar'tar Martin

EDERTZEN

Au gauzaren ederra... gauza barriak ikustea ta aurrera-kuntzak ikustea, gizonaren bizia da, gure lurra, mendia, ibar ta muñoak, berez, dira ederrak, geiñean orlegiz jantzita. Orlegiaren margoa urtean lau bider aldatzen da, ta mendi, troka, tontor, zelai ta ibarretan ez da orlegi bardaña, baiña beti, toki guztietan atsegingarria. Gure begien atsegiña da orlegia ta Euskalerrria..

Euskaldun guztia da eder-zale ta nik be eder miak jota, auzoetan zelan ete doan gauzea ikustera urten nabere gure ibarrak zear...

Lenengo ikuspegia Gamiz aldea izan zan. Nire begiak, berez, poztuten ziran ibar ta zelai zabalera arek ain garbi ta ain orlegi ikusteaz ta zabalera gozatsu aren erdian erria, ta alboetan Euskalerrria sortu eban basetxe zuriak.

Erri barruan ikusi nituan ingurgak apaindu barri baratza bartten antzera ta udarako urtegi urdiña askoren jolas ta pozerako. Denpora barriak ekarri ditue ale eder serbitzariak.

Aurrera jarraituz, mune txairo baten gaiñean dago Fike eguzkira begira. Dana deika dagola dirudi ta bertara eldukeran, bide zear guztiak belbillez, lau gurrilleko burdiz beterik dago inguru guztia. Pelota toki eder bat, obratan, ikusi neban euskaldun gazteen jolas almenak negurtzeko aiñakoa, benetan ederra. Euskaldun gizonak ba-dabiltzaz bearrean, ur-bideak, lur-bideak ta erri barruak egokitzen.

Gure berezibilla gertu dago aurrerantz ekiteko ta solotar-terik solotarte ta mendizka batetik zearka goazela, Fruiz, euskotar arpegi oso osokoa, aurrez aur, agertzen jaku. Lenen lenengo, bide zabal batek emoten dausku eskua errian sartukeran. Inguru ederra da zugatz orlegizkoz apaindurik. Erri barrua konpondu-barri ikusi genduan, edornori ondo-etorria emoten dagon gazte apaindu baten antzera. Eusko jendeak lan egiten dau, eredu ona zabalduz.... Begiratu, ikusi ta asmo onei jarraitu.

Baiña arrimenik aundiena izan zan errira eldu ta pelotatoki ta etxean bitarteko inguru danaren lur gain guztia arri zuriz estalduta ikustea zeru goitik jarri dan edurrezko izera zuri, luze ta zabal-zabal baten antzera. Eusko jendeak lan egin dau erri bizia edertzen. Neguan zapata zuriekin joateko moduan dago, gaur, Arrietako erria. Guztiei zorionak...

Paulin